

Пашковська Л.І.

*Національний університет «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук,
асистент кафедри морського та митного права*

УГОДИ ПРО АРБІТРАЖ ТА АРБІТРАЖНІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У МОРСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

За наявності угоди (або арбітражного застереження) про передачу спору арбітражному суду виключається право будь-якої сторони передавати спір до державного суду або іншого арбітражу у країні або за кордоном. Арбітражне застереження зазвичай встановлює, що арбітражний розгляд буде проводитися у певному, постійно діючому третейському суді (арбітражі) за місцем знаходження відповідача або ж в іншому арбітражі, створеному для розгляду спору в державі відповідача. Арбітражне застереження, яке міститься в контракті, визнається таким, що має юридичну силу незалежно від дійсності контракту, складовою частиною якого воно є.

Виокремлюють такі види арбітражних застережень: а) залежно від можливості виконання застережень: здійсненні та нездійсненні; б) залежно від складності арбітражного застереження: прості та комбіновані; в) залежно від процесуального ефекту: безвідзивні та залежні (Див.: Маркин М.А. Арбитражная оговорка // Право и государство: теория и практика. – 2006. – № 4.).

Наведемо декілька прикладів нездійснених застережень. Наприклад, угода про перевезення вантажу морем містить застереження такого змісту: «Усі суперечки за контрактом мають бути вирішені у Брюссельському міжнародному арбітражному суді». Фактично це застереження відсилає до неіснуючого міжнародного комерційного арбітражу. Як наслідок, Міжнародному комерційному арбітражному суду при Європейській арбітражній палаті (Бельгія, Брюссель), який, певно, мався на увазі, буде досить складно вирішити питання щодо прийняття позовної заяви.

Іншим прикладом може бути таке надмірно лаконічне арбітражне застереження, як: «Усі спори за договором підлягають вирішенню арбітражем». У випадку, якщо подібне застереження укладене між сторонами, які не належать до країн-учасниць Європейської конвенції про зовнішньоекономічний арбітраж 1961 р., воно буде невиконане, оскільки не містить мінімуму необхідних умов для початку арбітражного процесу.

Доволі часто зустрічаються нездійсненні застереження такого змісту: «Усі суперечки та розбіжності за договором будуть вирішуватися шляхом взаємних переговорів. За відсутності згоди спори підлягають вирішенню у міжнародному арбітражу у відповідності до чинного законодавства». Як правило, у договорах, до таких застережень вноситься конкретна назва арбітражного суду. Фактично в арбітражному застереженні

йдеться про обов'язковий порядок спочатку врегулювання розбіжностей шляхом переговорів, посередництва (медіації), оцінки спору незалежним експертом, а також шляхом використання не зобов'язуючого прискореного арбітражу. Лише за відсутності згоди по спірному питанню сторони можуть звернутися до арбітражу (Див.: Зыков Р. Практические рекомендации по составлению арбитражной оговорки // Арбитражный и гражданский процесс. – 2008. – № 11.). При цьому в арбітражному суді звичайно виникнуть складності із визначенням того моменту, коли сторони остаточно не досягли згоди у

спорі. Для уникнення такої ситуації в арбітражному застереженні необхідно зазначити строк, протягом якого має завершитися доарбітражна процедура, а спір має бути переданий на розгляд арбітражу.

На відміну від лаконічних застережень, існують арбітражні застереження іноді на кілька сторінок. Багатослівність і надмірна «зарегульованість» – фактори, які також можуть завдати так само серйозного збитку майбутньому арбітражному процесу. Цілком зрозумілим є бажання вирішити всі питання, які можуть виникнути у майбутньому заздалегідь, не завжди виправдано як економічно, так і з точки зору ефективності арбітражного застереження. Зайві деталі та положення арбітражного застереження майбутнього арбітражного процесу можуть призвести до зворотного результату. Наприклад, на практиці бувають випадки, коли сторони, обравши конкретний міжнародний арбітраж, разом із тим до тексту застереження вносять суттєві зміни до правил арбітражного розгляду, які є несумісними з регламентом арбітражу. У таких випадках постійно діючий міжнародний арбітраж цілком може відмовитися від розгляду спору, якщо відхилення від його регламенту є, на його думку, істотними.

Прості арбітражні застереження характеризуються тим, що в них чітко зазначені всі необхідні елементи арбітражного застереження: коректна назва арбітражу, арбітражний регламент, визначення предмета спору, які є обов'язковими елементами та такі додаткові елементи як – місце арбітражу, кількість арбітрів, мова провадження. Прикладом комбінованого арбітражного застереження є застереження, яке, наприклад, передбачає застосування спрощеної процедури до спорів із відповідною максимальною вартістю вимог, при перевищенні якої буде застосовуватися звичайний арбітражний регламент.

Безвідзивні та залежні арбітражні застереження розрізняються тим, який процесуальний ефект вони надають цим застереженням. Так, арбітражне застереження можна назвати безвідзивним тоді, коли державний суд, в який надійшов позов, виявив наявність дійсного арбітражного застереження, за власною ініціативою зобов'язаний припинити провадження у справі і направити сторони в арбітраж. Такий порядок діє в США (Норева Е. Коммерческий арбитраж в США // Хозяйство и право. – 1998. – № 11. – С. 111).

Арбітражне застереження називається залежним, якщо державний суд приймає справу до розгляду навіть за наявності арбітражного застереження, якщо проти цього не заперечує інша сторона спору. Таким чином, щоб виключити компетенцію державного суду, сторона спору має здійснити процесуальну дію – заявити відвід державному суду. Такий порядок діє в Україні (Пункт 1 ст. 8 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»). Теж саме передбачають міжнародні норми (Пункт 3 ст. 2 Нью-Йоркської конвенції, п. 1 ст. 6 Європейської конвенції).

Аналогічні постійно діючі третейські суди по зовнішньоторговельним спорам існують і при торгових палатах Угорщині, Польщі, Болгарії, а також Росії, Латвії та інших держав. У більшості країн юридична сила арбітражної угоди полягає у тому, що у випадку, якщо одна сторона, незважаючи на арбітражну угоду, звернеться до загального суду, інша сторона має право вимагати відводу суду, а суд повинен припинити провадження у такій справі.